

Türküstan

www.turkustan.info

"Şəhid" deyəndə birbaşa gülə qabağında şəhid olanlardan getməyəcək səhbət. Onlar haqqında da layihələrimiz var, amma bu layihə el-əba, vətan yolunda elmi, sənəti, düşüncəsi ilə mübarizə aparıb, bu yolda fədə olanlar haqqındadır.

Lentaz -in "Şəhid ziyalıları-mız" layihəsində budəfəki qəhrəmanımız

Əhməd Cavad... həmin o imzası fəxri adı olan, türk dünyasının oğlu Əhməd Cavad.

Azərbaycan Respublikası Nəzirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli, 211 nömrəli Qərarı ilə Əhməd Cavad Azərbaycan Respublikasında əsərləri dövlət varidatı elan edilən müəlliflərin siyahısına daxil edilib.

Həqiqizliq yer üzündə ən dəhşətli ağrıdır, cünki fiziki deyil, mənəvi ağrılıqdır. Çəkilmesi çox çətindir. Əvvəl-axır haqq yerini tapır, lakin bu, çox gec da ola bilər. Bu yolda itkilər hədsiz olar. Bəzən onun yerini tapması belə mahiyətinə itirər, amma hər bir hələdə haqq qalib gələr. Danışacağım həkayətə de çox gec, 82 il sonra haqq yerini tapır. Təkcə bir insan ömrü üçün deyil, belə də bütöv bir nəsil üçün gec olsa belə, insanlıq üçün təsəlli-dir...

Olyazmaları belə məhv edilən, yalnız xanımın oturduğu kətilin üstündə qalan bir defter, bir də yaxın dostunun yaddaşında qalan şeiri bizi gəlib çıxan böyük şəxsiyyət və yazarın əsərləri indi dövlətin varidatı kimi qorunur. 1937-də cismən məhv edilir, ailəsi darmadağın edilir. 1955-ci ildə bəraət qazanır, dile gətirmək çətin olan ağır itkilərdən sonraq.

Əhməd Cavad 1892-ci il may ayının 5-də Şəmkirin Seyfəli kəndində ruhani ailəsində anadan olub.

Əhməd Cavadın bir tərəfi Cənubi Azərbaycandan, bir tərəfi Borçalıdandır. Atası Məhəmmədəli Şəmkir mahalında savadlı adam sayıldır - axund idi. Gəncəbasarda ruhani ailəsində böyüdüşdü. Babaları köklü tacir və ziyanlı olublar. Cavadın ata babası Cənubi Azərbaycandan olub, Ərebistanda oxuyub, qayıtmış müctəhid idi. Gəncədə yaşaydı.

Əhməd Cavadın anası Yaxşı xanım xalq ədəbiyyatını, folkloru gözəl bilmiş. Əhməd Cavad onun laytları ilə böyüyüb, böyüdükcə nağılları, dastanları onun nəqlindən eşidib.

Cavad ilk təhsilini molla yanında alıb. Ərəb və fars dillərini öyrənib, Qurani-Kərimi orijinaldən oxuyur, surələri əzber bilirdi.

Atası onun təhsilinə ənənəvi rəsədi, oğlunu oxuması üçün əlin-dən gələni edirdi. Nə yaziq ki, dündən tez köçüb. 1900-cu ildə Gəncədə cəvguna düşüb, soyuqlayıb, az sonra rəhmətə gedib.

Atasının vəfatından sonra başsız qalmış anası Yaxşı xanım Cavadı da götürüb Gəncəyə - əvvəlki ərindən olan uşaqlarının yanına getirdi.

Bu tarix barədə sonralar şairin ilk şeirlərindən biri olan, tərcüməyi-hal xarakterli 1908-ci il sentyabrın 9-da yazılmış "Gəldim Gəncəyə"

şəirində rast gelinir.

Misralardan hiss olunur ki, bala Cavad artıq ciyinlərinə düşən yükün fərqindədir. Seyfəli kəndindən çıxbı Gəncəyə gelməsi onun hayat yolunun başlanğıcıdır, əslində. Özü hayat tarixçəsində bu yolun seminariyadan başladığı yazsa da...

Yaxşı xanım xalça sexində işə düzəlir, Zərrabi küçəsində, keçmişdə Əli Rzayevin məlki kimi tanınan

Gəncə seminariyasında öz təhsili qurtaran dövrde müəllimi Abdulla Surun Əhməd Cavadın həyatında böyük rol var. Onun türkçülük turan məhəbbətinin kökündə də müəlliminin, ümumiyyətlə Türkiyədən gəlib Gəncədə dərs deyən müəllimlərin sevgisi durur.

1913-cü ildə Əhməd Cavad Gəncədə ilk peşəkar müəllim kimi 1 nömrəli Qız məktəbində türk və fars dillerindən dərs deməyə başlayır.

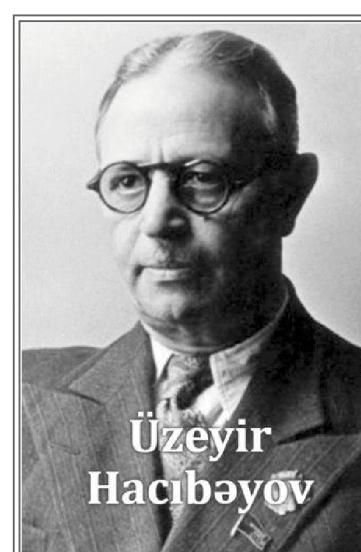
1910-cu ildən lirik şeirlər və məqalələrlə, xüsusən tənqidli materiallərlə qəzet və jurnallarda çap olunub.

Əhməd Cavadın bütün şeiriyyətinin əsasında bütün şeir for-

Atatürkü ağladan mahni, "Şeirin Rəsulzadəsi", talan olan diyar... - Şəhidziyali

binada mənzil kirayələyir və oğlu Cavadla burada yaşayırlar.

Cavadın şəhər bazarında dəmirçi işləyən ögey qardaşları Məsim və Qulu Cavadı 1906-ci ildə Şah Abbas məscidi nəzdindəki Yelizavetpol (Gəncə) Müsəlman-Ruhani Seminariyasına oxumağa qoyurlar. Ona əla qiymətlərlə oxuduğuna görə "Xeyriyyə" cəmiyyəti tərəfindən hər ay yeddi dinar qızıl pul məbləğində təqaüd verilir.

Seminariyada Cavad Abdulla Sur, Hüseyin Cavid və Mikail Müşfiqin həyat yoldaşı Dibər Axundzadənin əmisi İdris Axundzadədən dərs alırdı.

Türkiyədən Gəncəyə gelmiş Savad Cavad adlı müəllim Cavadın inkişafında böyük rol oynayıb. Şeiriyyəti Cavada öyrədib. Onuna tanıışışdan sonra Cavadın yazılı şeirlərdə şeirin qayda-qanunu yerindədir.

Seminaristin ilk qələm təcrübələri müəllimlərinin diqqətini çəkir. 1910-cu ildə Cavadın müəllimi Abdulla Tofiq dostu Abdulla Şaiqə göndərdiyi məktubda yazırıdı: "Tələbələrinin içinde Cavad adlı genç bir şair var. Mənə oxuduğu ilk mənzumələri gələcəyə böyük ümidiylər verir. Lisani sadə və gözəldir."

Əhməd Cavad seminariyada altı il təhsil alır ve 1912-ci ildə təhsilini başa vurur. 1912-ci il mayın 27-də Əhməd Cavadada təqdim olunmuş şəhadətnamədə 10 fəndən - dillərdən və tarixdən əla, üç fəndən yaxşı yazılib - həndəsə, cəbr və riyaziyyatdan. Şairin haqq - hesabı olmaz, şeiriyyəti, hissələri olar.

1912-ci ildə Əhməd Cavad

malarından daha artıq qoşma və bayati durur. Anasının südü ilə, avazı ilə axıb damarlarına dolub sanksi. "Yazım gəll", "Yuxuma gəlmışdin", "Sevgi candan ayrılmaz", "Şəhər-səhər", "Olma" bayatılar və oxşamalardır.

"Qoşma" adlı ilk şeirlər kitabı 1916-ci ildə Bakıda, "Açıq söz" mətbəəsindən nəşr edilir. Bu kitabda şairin əsasən 1912-1916-ci illərdə qoşduğu qoşmalar toplanır. "Qoşma" Türkiyədə də rəğbətlə

mütəfəkkir, əslən azərbaycandan olan Yusuf Akçura Azərbaycanda onun kimi təhsilli, azad düşüncəli kəsa böyük ehtiyac olduğunu deyir. Sair Gəncəyə qaydılıb müəllimliyini davam etdirir. Gənclər türkçülük ruhunda, türk birliyinin vacibliyini aşılıyaraq təhsil verir. Təssüf ki, həyatında dəha bir müharibədə iştirak etmək varmış.

Ədəbiyyata romantik şair kimi gələn Əhməd Cavadın dünyagörüşündə Birinci Dünya müharibəsi əsaslı dəyişiklik edib. Şeirlərindən bəlli olur ki, müharibədə iştirakından sonra qələmi dəha bir müharibədə iştirak etmək varmış.

1914-cü ildən "Açıq söz" qəzeti Mütəfəkkir, əslən azərbaycandan olan Yusuf Akçura Azərbaycanda onun kimi təhsilli, azad düşüncəli kəsa böyük ehtiyac olduğunu deyir.

Sair Gəncəyə qaydılıb müəllimliyini davam etdirir. Gənclər türkçülük ruhunda, türk birliyinin vacibliyini aşılıyaraq təhsil verir. Təssüf ki, həyatında dəha bir müharibədə iştirak etmək varmış.

Şair Rəfiq Zəka Xəndən bu bərəde deyirdi:

"Bu şərqi dahi Atatürkçə çok sevir. Şərqi ilk dəfə dinlərənən Ataturkün gözləri yaşarmışdır".

Atatürk demişən, Əhməd Cavadın "Qoşma" və "Dalış" kitablarını Ataturkün masaüstü kitablarından.

Bəzi mənbələrdə Əhməd Cavadın 1919-cu ildə yazdığı Azərbaycan marşını (himni) Ataturkün Çanaqqala savaşında əsgərlərinə "Mən sizə hücum etməyi deyil, mən sizə ölməyi emr edirəm" - sözdən ilhamlanıb yazardı.

Əhməd Cavad 1916-ci ildə H.Z.Tağıyevin maliyyə dəstəyi ilə

Batumda yaşayan 2500-ə qədər

azərbaycanlı ailəsi üçün məktəb açır. Əhməd Cavad yeganə adam olub ki, Tağıyev heç bir imza, sənəd tələb etmədən ona maliyyə verir.

Əhməd Cavad 1914-1918-ci illərdə Birinci Dünya müharibəsində olarkən Batumda müntəzəm surətə axşam kurslarında dərs deyib.

Bakıdan Müsəlman Xeyriyyə cəmiyyətinin xətti ilə ora göndərilən Əhməd Cavad həm də təhsil verməkə xeyriyyəçilik edirdi.

Türkiyəyə, xüsusən Qara dəniz sahilərinə xeyriyyəçilik üçün yolu tez-tez düssürdü.

Bu səfərlərdən yaranan bir çox şeirlər var. Türk birliyinə məhəbbətini izhar edən ən möhtəşəmi 1914-cü ilin noyabrında Gəncədə qələmə aldığı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

Türkiyədə böyük şəhər qazanmış və Üzeyir Hacıbəyovun 1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Bakını azad etdikdən sonra müsəlmanı "Çırpinirdən Qara dəniz" şeiri.

</